

כלל ח

יש משמעות למסכת

שבה מופיעה הסוגיא

ביטוי יסודי בנושא מסויים שאיננו מופיע בסוגיות העיקריות של הנושא – יש בזה מקום לעיון.

עמדו חז"ל על כך שמקומה של סוגיא קובע את חשיבותה לפסיקת הלכה, ואין הלכה כמימרא שנאמרה שלא במקום המקורי והמרכזי של העיסוק בנושא (סנהדרין ל"ד ע"ב):

מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא... ואי בעית אימא משום דקתני לה גבי הלכתא דדינא.

רש"י: משום דקתני לה - להא דדנין בלילה גבי הלכתא דדינא הכא... שמע מינה עיקר היא למילף מינה.

כך לימדנו ר' צדוק הכהן מלובלין, כי אף בסוגיות הגמרא "המקום גורם" (פרי צדיק, ערב יום הכפורים, ה', ועוד):

וכמו כן כל ענין האגדות שנזכרו בגמרא כל אחד יש לו שייכות לאותו ענין. כמו מתן תורה במסכת שבת בפרק ר' עקיבא, כי לדברי הכל בשבת נתנה תורה לישראל. ופרק ר' עקיבא ירמז על תורה שבעל פה, כי ר' עקיבא היה השורש של בחינת תורה שבעל פה, כי כולהו סתימתאה אליבא דר' עקיבא וכדאיתא בשם האריז"ל. וגם אגדות החורבן נזכר במסכת גיטין בפרק הניזקין, כי ענין החורבן הוא כמו גירושין למראה עין, ופרק הניזקין יורה על דרש "כי תצא אש וגו' שלם ישלם המבעיר את הבערה", שהקב"ה כביכול הצית אש בציון והוא בכבודו ישלם הנזק, כמו שנאמר "ואני אהיה לה חומת אש סביב". ואגדות שלמה המלך ע"ה שהיה מלך והדיוט במסכת גיטין בפרק מי שאחזו, כי שלמה המלך ע"ה הוא שורש המרכבה למדת המלכות, כמו שנאמר "וישב על כסא ה' וגו'", והוא שורש כנסת ישראל. כי ענין טירוד שלמה ממלכותו היה נראה גם כן כענין גירושין. ופרק מי שאחזו קורדיקוס ירמז

שהיה רק לפי שעה על ידי הרוח של השד אבל בעצם היה בשלימות מלכותו תמיד, וכמו כן ענין אגדות המן יש לה שייכות דייקא ליום הכפורים כנ"ל.

מכלל הן אתה שומע לאו. כשם שיש צורך לעמוד על המקום בו סדרו חכמים עניינים שונים, כך יש לעמוד על המקום שבו לא סדרו עניינים אחרים. פעמים, שמושג מרכזי בנושא מסויים לא מוזכר כלל במסכת העוסקת בנושא או בסוגיות העיקריות העוסקות בנושא. זהו דבר שיש לעמוד עליו, ולהבין מדוע השמיטו חכמים ענין זה ממקומו הראוי לו, לכאורה.

דוגמא בולטת לכך ניתן לראות במושג: "מלאכת מחשבת אסרה תורה". מושג זה הוא מרכזי בהלכות שבת, והוא מלמד על צורת האיסור של מלאכות שבת. דינים מרכזיים בשבת כ"מלאכה שאינה צריכה לגופה", "דבר שאין מתכוון" ועוד - מקורם בביטוי זה.

על כן מתמיהה מאוד העובדה שביטוי זה אינו נזכר בגמרא במסכת שבת, ולו פעם אחת. ודאי הוא שאין זו השמטה מקרית אלא מכוונת. כיוון למחשבה על ענין זה ניתן לראות בעובדה שביטוי זה מופיע בש"ס במקרים רבים ביחס למצוות אחרות, ולא כהגדרה בהלכות שבת עצמן. למשל, ביצה י"ג ע"ב:

ומי איכא מידי דלענין שבת לא הוי גמר מלאכה ולמעשר הוי גמר מלאכה, מתקיף לה רב ששת בריה דרב אידי: ולא, והא גרנן למעשר, דתנן איזהו גרנן למעשר, הקשוואין והדלועין משיפקסו, ושלא פקסו משיעמיד ערמה, ותנן נמי גבי בצלים משיעמיד ערמה, ואילו גבי שבת העמדת ערמה פטור, אלא מאי אית לך למימר, מלאכת מחשבת אסרה תורה, הכא נמי מלאכת מחשבת אסרה תורה.

המושג הובא כהשוואה בין מלאכה לענין שבת ובין מלאכה לענין מעשרות. וכן בבא קמא כ"ו ע"ב:

אמר רבה: היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה, לענין נזקין - חייב, לענין ארבעה דברים - פטור, לענין שבת - מלאכת מחשבת אסרה תורה, לענין גלות - פטור, לענין עבד - פלוגתא דרשב"ג ורבנן...

אף כאן הגמרא משוה בין חיובו בשבת לחיובו בנזיקין ובגלות, ועיי"ש דוגמא נוספת.

וכן בבא קמא ס' ע"א:

תנו רבנן, ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלביו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. אמאי ליהוי כזורה ורוח מסייעתו... רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו הני מילי לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזקין פטור.

אף כאן יש השוואה בין דיני שבת לדיני נזיקין. דוגמא נוספת קשורה להשוואת דין "מתעסק" בשבת ובאיסורים נוספים (סנהדרין ס"ב ע"ב, ועוד):

וכדרב נחמן אמר שמואל, דאמר: המתעסק בחלבים ובעריות חייב, שכן נהנה, המתעסק בשבת פטור - מלאכת מחשבת אסרה תורה.

יתכן לבאר את הדבר על פי דברי הרמב"ם (פיהמ"ש קידושין פ"א מ"ז), על הכלל ש"כל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות":

וכבר ידעת שכלל הוא אצלנו אין למדים מן הכללות, ואמרו כל רוצה לומר על הרוב, אבל מצות עשה שהנשים חייבות ומה שאינן חייבות בכל היקפן אין להן כלל אלא נמסרים על פה והם דברים מקובלים.

הקב"ה לא נתן למשה את הכלל על מצוות עשה שהזמן גמרא, אלא אמר לו באלו מצוות נשים חייבות ובאלו פטורות, וחכמים הגדירו זאת ככלל. שמא כך יש לומר על הכלל ש"מלאכת מחשבת אסרה תורה". אין זה כלל שנמסר למשה בתור כלל, אלא נמסרו הדינים - "דבר שאין מתכוון", "מתעסק" ועוד, וחכמים קבעו כלל על פי הדינים הפרטיים. במסכת שבת נידונו הדינים הפרטיים השייכים לקיום מצות שבת. רק ביחס למצוות אחרות ניסחו חכמים כלל זה, המלמד את המיוחד בדיני שבת לעומת מצוות אחרות.

פעמים נמצא, כי ההשמטה מלמדת כי הבנתו של המושג זה אינה כפשוטה, ואין הוא כה מרכזי וכולל כפי שנראה במבט ראשון. אמנם אין בכלל זה כדי לקבוע מסמרות בהבנת הדברים, אך נקודה המעוררת לעיון נוסף יש כאן, ובצירוף דברים נוספים ניתן להבין את הדברים בצורה מעמיקה.

השיעורים הקשורים לכלל זה:

פסחים מזוזה חובת הדר עמוד 141
תמיד ראש מעמד עמוד 578